

EUs energiunion og Russlands gassmakt

Ole Gunnar Austvik

Professor Handelshøyskolen BI og forsker II på NUPI

Ukrainakrisen har nok en gang tydeliggjort avhengigheten som særlig sentral- og øst-europeiske land har av russisk gass. Forsyningsikkerhetsproblematikken deler EU i en øst-vest dimensjon. Øst-Europa har den på topp av sin politiske agenda, mens for Vest-Europa er problemet mindre akutt. Som dominerende selger har Gazprom mye makt over priser og volum i sin gasshandel. Selskapet søker ofte bilaterale avtaler, og setter priser ut hva markedsposisjon og politiske relasjoner gir rom for i hvert tilfelle. Særlig tydelig ser vi dette i Russlands forhold til Ukraina.

Realiseringen av en felles energipolitikk i EU går på sin side til dels langsomt. I praksis har den politiske kompetansen i stor grad forblitt på nasjonalt nivå. Polens statsminister Donald Tusk har stilt seg i spissen for å fart på og utvide dette arbeidet gjennom å skape en energiunion i EU.

Hovedmotivet er å redusere sårbarheten av russisk gass. Ledende politikere i øst håper at han vil følge opp idéen og gjøre den til EU-politikk når han tar over jobben som president for Det europeisk råd etter Herman Van Rompuy 1. desember.

Forslaget bygger på 6 pilarer.

1. En felles forhandlingsplattform for kjøp av gass fra eksterne produsenter med EU-kommisjonen som part.
2. Etablere solidaritetsmekanismer som sikrer at intet medlemsland blir uten energi i en krisesituasjon.
3. Bygge infrastruktur (spesielt gasslagre og rørledninger) som øker fleksibiliteten i markedet, med opptil 75 prosent medfinansiering fra EU.
4. Øke energiproduksjonen innad i EU, inkludert av fossile brensler (som kull og eventuelt skifergass).
5. Diversifisere den eksterne energiforsyningen til EU – spesielt av flytende naturgass (LNG) og olje.
6. Styrke utviklingen og realiseringen av Eus indre marked for energi gjennom institusjoner og håndhevelse av beslutninger.

Det er vanskelig å forestille seg en mer hengiven talsmann for en energiunion for å frigjøre seg fra russisk gassavhengighet enn Donald Tusk. I Polen, såvel som i flere av de tidligere sovjetkontrollerte statene, dreier energi, og særlig gass, seg om sikkerhetspolitikk og om det politiske forholdet til Russland, vel så mye som det er et spørsmål om økonomi. I januar 2009 mistet disse landene

mesteparten av sin gassforsyning som følge av den daværende konflikten mellom Russland og transittlandet Ukraina. Deler av den økonomiske aktiviteten gikk i stå, og mange frøs i hjel.

Forslaget om en energiunion har imidlertid problematiske sider:

En felles innkjøpsordning for gass har forhandlingslogikk i ønsket om å møte Russlands gassalgsmopol med et innkjøpsmopol (monopsoni), om da ikke flere selskaper enn Gazprom uavhengig får selge russisk gass til EU. Den bryter samtidig med EUs grunnleggende liberale idé for det indre markedet med konkurranse og fri flyt av varer og tjenester. Det er også komplisert i forhold til hvordan andre leverandører skal håndteres. Norge er nest største eksportør av naturgass til EU etter Russland og vil nødvendigvis måtte følge en slik utvikling nøye.

Solidaritetsprinsippet, bygging av gasslagre og rør- og strømledninger mellom land i Øst- og Sentral-Europa, og en realisering av et indre marked for energi generelt, vil bedre forsyningsikkerheten gjennom bedre muligheter for å erstatte bortfall av gass og strøm i ett land med leveranser fra og gjennom andre EU-land. Stor grad av medfinansiering fra EU krever imidlertid et finansielt sterkere EU enn i dag, og politisk større grad av overnasjonalitet og mer utstrakt bruk av «Community method». Det synes som det er en veg å gå for at det skal skje.

Å øke energiproduksjonen innad i EU er logisk, men krever så langt betydelig offentlig støtte for fornybar energi (som for Energiwende i Tyskland). Om kullproduksjonen ikke bare skal bestå, men også økes, vil det møte krevende miljøhensyn. Her møter økonomiens, sikkerhetspolitikken og energiens realpolitikk med full kraft miljø- og klimapolitikken.

Diversifisering av eksterne forsyninger i form av LNG er allerede et faktum og vil øke. Her er det endringer i internasjonale markeder og teknologi som er grunnen.

Med Øst-Europa i EU endres også EU. Med en polsk president kan vi komme til å se større fart i realisering av et indre energimarked med klarere mål og virkemidler, spesielt om Ukrainakrisen tiltar og gassforsyningene til EU-land blir direkte berørt. Snart er det vinter igjen. Utfordringen for Tusk blir å ta nødvendig høyde og avstand til å forvandle sitt forslag fra å være et polsk til å bli et samlende europeisk prosjekt.